

کتابخانه‌ی اگزوتیکس | برگه‌ی مرجع نگهداری

راهنمای نگهداری یوروماستیکس

سوسمار دم‌خاردار (اوروماستیکس): خزنده‌ای بیابانی و گیاه‌خوار که سلامتش بیش از هر چیز به گرمای واقعی، نور قوی و خشکی محیط وابسته است.

عکس: Uromastyx thomasi، از JNguyenFlohic، ویکی‌مدیا کامنز، مجوز CC BY-SA 4.0

۱. کارت اطلاعات سریع

نام فارسی / علمی	یوروماستیکس، اوروماستیکس، سوسمار دم‌خاردار / سرده‌ی *Uromastyx* (رایج‌ها: *U. geyri*، *U. ornata*، *U. dispar*)
طول عمر	معمولاً ۱۵ تا ۲۰ سال در اسارت با نگهداری درست؛ بسته به گونه ممکن است بیشتر هم باشد
اندازه‌ی بالغ	گونه‌های کوچک‌تر حدود ۲۵ تا ۴۰ سانتی‌متر؛ *U. aegyptia* می‌تواند به حدود ۷۰ سانتی‌متر برسد
سطح دشواری	متوسط: مراقبت روزانه ساده است، اما راه‌اندازی گرما، UVB و بستر عمیق دقت و هزینه می‌خواهد
رژیم غذایی	گیاه‌خوار: سبزی برگ‌تیره، سبزیجات رنگی، گل‌های خوراکی و مقدار کم دانه‌ی خشک
دما	نقطه‌ی آفتاب‌گیری ۴۵ تا ۵۵ درجه‌ی سانتی‌گراد؛ هوای نیمه‌ی گرم ۳۵ تا ۴۰ درجه؛ نیمه‌ی خنک حدود ۲۷ تا ۳۰ درجه؛ شب حدود ۲۱ تا ۲۷ درجه
رطوبت	پایین؛ معمولاً حدود ۲۰ تا ۳۵٪ در فضای تراریوم و بهتر است پایدار زیر ۴۰٪ بماند
نور	UVB قوی و روزانه ۱۲ تا ۱۴ ساعت همراه با نور مرئی پرقدرت
اجتماعی / تنها	نگهداری انفرادی امن‌ترین انتخاب است؛ دو نر را هرگز با هم نگه ندارید

۲. مناسب چه کسی است؟

انتخاب خوبی است اگر...

- می‌خواهید خزنده‌ای بدون نیاز به حشره‌ی زنده داشته باشید.
- می‌توانید هزینه‌ی برق و تجهیزات گرمایی قوی را برای سال‌ها تأمین کنید.
- تماشای رفتار طبیعی، آفتاب‌گرفتن و حفاری برایتان جذاب است.
- برای اعتماد تدریجی حیوان صبر دارید.

بهتر است صبر کنید اگر...

- حیوانی می‌خواهید که از روز اول دستی و اهل بغل باشد.
- جای کافی برای محفظه‌ی بزرگ با بستر عمیق ندارید.
- خانه‌تان مرطوب است و نمی‌توانید تهویه و خشکی را کنترل کنید.
- دسترسی به دامپزشک اگزوتیک ندارید.

نکته‌ی قانونی و اخلاقی

سرده‌های *Uromastyx* و *Saara* در پیوست ۲ کنوانسیون سایتس (CITES) قرار دارند و تجارت بین‌المللی آن‌ها نیازمند مجوز است. بخش زیادی از حیوانات بازار، صیدشده از طبیعت‌اند و اغلب با تنش، کم‌آبی و بار انگلی وارد خانه می‌شوند. تا جایی که می‌شود حیوان پرورش‌یافته در اسارت با منشأ روشن بخرید. گونه‌های خویشاوند سرده‌ی *Saara* بومی بخش‌هایی از ایران هستند؛ حیوان را از طبیعت نگیرید، پیش از هر اقدام مقررات سازمان حفاظت محیط زیست را بررسی کنید و حیوان خانگی را هرگز در طبیعت رها نکنید.

۳. محل نگهداری و تجهیزات

مورد	حداقل پیشنهادی	چرا مهم است؟
جوان	حدود ۹۰ × ۴۵ × ۴۵ سانتی‌متر	فضای کافی برای شیب دمایی واقعی، حتی در جثه‌ی کوچک
بالغ گونه‌ی کوچک‌تر	حدود ۱۲۰ × ۶۰ × ۶۰ سانتی‌متر	حیوان باید بتواند میان نقطه‌ی بسیار داغ و بخش خنک جابه‌جا شود
بالغ گونه‌ی بزرگ	حدود ۱۸۰ × ۹۰ × ۶۰ سانتی‌متر یا بیشتر	جثه‌ی بزرگ‌تر به فضای بیشتری برای حرکت و گرمایابی نیاز دارد

دما و شیب حرارتی

یوروماستیکس برای اشتها، هضم گیاهان و فعالیت طبیعی به گرمای شدید وابسته است. شایع‌ترین اشتباه این است که تراریوم در حد خزندگان معمولی گرم شود؛ در این حالت حیوان کم‌اشتها می‌شود و غذا را خوب هضم نمی‌کند.

- **آفتاب‌گیری:** سطح سنگ زیر لامپ ۴۵ تا ۵۵ درجه. آن را با دماسنج لیزری اندازه بگیرید، چون دماسنج هوا دمای سطح را نشان نمی‌دهد.
- **شیب دمایی:** نیمه‌ی گرم ۳۵ تا ۴۰ درجه و نیمه‌ی خنک حدود ۲۷ تا ۳۰ درجه تا حیوان خودش دمای بدن را تنظیم کند.
- **شب:** نور را خاموش کنید. افت دما تا حدود ۲۱ تا ۲۷ درجه مناسب است. اگر اتاق خیلی سرد می‌شود، از گرمکن سرامیکی بدون نور همراه با ترموستات استفاده کنید.
- **ایمنی:** لامپ‌ها را با محافظ و خارج از دسترس حیوان نصب کنید و هر منبع گرما را به ترموستات یا دیمر وصل کنید. از سنگ گرم‌کننده استفاده نکنید، چون خطر سوختگی دارد.

نور UVB

یوروماستیکس گونه‌ای آفتاب‌دوست است و برای ساخت ویتامین D3 و جذب کلسیم به UVB قوی نیاز دارد. لامپ خطی T5 HO معمولاً بهترین گزینه است. فاصله را طبق دفترچه‌ی سازنده تنظیم کنید و در صورت امکان شاخص UV را در محل آفتاب‌گیری با UV-متر بسنجید. لامپ را هر ۶ تا ۱۲ ماه، طبق توصیه‌ی سازنده، عوض کنید؛

روشن‌بودن لامپ نشانه‌ی کافی‌بودن خروجی UV نیست. شیشه‌ی پنجره UVB را عبور نمی‌دهد و تراریوم شیشه‌ای زیر تابش مستقیم آفتاب هم خیلی سریع داغ می‌شود، پس جایگزین لامپ نیست.

بستر، پناهگاه و رطوبت

- **بستر:** ترکیب خشک شن و خاک رس فشرده با عمق حدود ۲۰ تا ۳۰ سانتی‌متر تا حفره‌اش فرو نریزد. حفاری برای این گونه نیاز رفتاری است و در حفره، میکروکلیمای خنک‌تر و کمی مرطوب‌تری شکل می‌گیرد.
- **سنگ‌ها:** تخته‌سنگ‌ها را مستقیم روی کف محفظه و پیش از ریختن بستر محکم کنید تا اگر حیوان زیرشان را کند، نریزند و او را له نکنند.
- **پناهگاه:** دست‌کم یک پناهگاه یا حفره در نیمه‌ی خنک و یکی نزدیک بخش گرم، تا برای دوری از تنش مجبور به انتخاب میان امنیت و دما نشود.
- **تهویه و رطوبت:** تهویه‌ی خوب ضروری است. اسپری‌کردن محفظه لازم نیست؛ رطوبت بالای مداوم می‌تواند به مشکلات تنفسی منجر شود.
- **قطع برق:** با توجه به وابستگی شدید به گرما، از پیش برای قطعی برق برنامه داشته باشید.

۴. تغذیه

یوروماستیکس گیاه‌خوار است و دستگاه گوارش آن برای گیاهان پرفیبر سازگار شده. پروتئین حیوانی نیاز طبیعی‌اش نیست و مصرف زیاد آن می‌تواند به کلیه‌ها فشار بیاورد. غذا را صبح یا اوایل بعدازظهر، پس از گرم‌شدن حیوان، بدهید.

گروه غذا	نمونه‌ها	دفعات
پایه‌ی رژیم	کلم پیچ، شاهی، کاسنی، برگ قاصدک بدون سم، برگ شلغم یا ترب، برگ خردل، آروگولا	جوان: هر روز بالغ: تقریباً هر روز یا ۴ تا ۶ بار در هفته
سبزی رنگی	کدو حلوایی رنده‌شده، لوبیا سبز، فلفل دلمه‌ای، هویج رنده‌شده (کم)	چند بار در هفته، مخلوط با پایه
گل‌های خوراکی	گل قاصدک، گل ختمی، گلبرگ رز؛ فقط بدون سم	به‌عنوان تنوع
دانه‌ی خشک	عدس، لوبیای خشک و ارزن به مقدار کم	گاه‌به‌گاه، مقدار بر اساس گونه، سن و وزن
میوه	تکه‌ی کوچک از میوه‌ی کم‌قند	بسیار محدود و به‌ندرت

چه ندهیم؟

غذای سگ و گربه، گوشت و تخم‌مرغ؛ حشره به‌صورت عادت همیشگی؛ آووکادو، ریواس، پیاز و سیر؛ مرکبات؛ کاهوی پیچ به‌عنوان غذای اصلی؛ اسفناج و برگ چغندر به‌طور مکرر (اگزالات بالا)؛ گیاهان سم‌پاشی‌شده یا چیده‌شده از کنار جاده.

مکمل و آب

پودر کلسیم بدون D3 را چند بار در هفته روی غذا بپاشید؛ D3 از UVB تأمین می‌شود. برنامه‌ی مولتی‌ویتامین را با دامپزشک تنظیم کنید. آب را بیشتر از غذای تازه می‌گیرد؛ کمی آب روی سبزی بپاشید و چند بار در هفته ظرف کم‌عمقی چند ساعت در نیمه‌ی خنک بگذارید تا رطوبت بالا نرود.

۵. برنامه‌ی مراقبت

هر روز

- ☐ کنترل دمای سطح آفتاب‌گیری، هوای دو نیمه و رطوبت
- ☐ دادن غذای تازه و برداشتن باقی‌مانده‌ها
- ☐ تمیزکردن مدفوع و اورات
- ☐ مشاهده‌ی اشتها، فعالیت و رفتار
- ☐ روشن و خاموش‌شدن منظم نور با تایمر

هر هفته

- ☐ وزن‌کردن و ثبت وزن در دفترچه
- ☐ نگاه به ته دم، ناخن‌ها، چشم‌ها و اطراف مخرج
- ☐ شست‌وشو و ضدعفونی ظرف‌ها
- ☐ تمیزکردن موضعی بستر و سنگ‌ها
- ☐ دادن چند نوبت کوتاه آب به‌صورت کنترل‌شده

هر ماه

- ☐ بررسی کالیبراسیون دماسنج‌ها و کارکرد ترموستات
- ☐ کنترل پایداری سنگ‌ها و تعویض بخش‌های آلوده‌ی بستر
- ☐ بررسی فاصله و شاخص UV لامپ
- ☐ پاک‌کردن گردوخاک توری و دریچه‌های تهویه

هر سال یا هر چند ماه

- ☐ تعویض لامپ UVB طبق برنامه‌ی سازنده
- ☐ معاینه‌ی دوره‌ای نزد دامپزشک اگزوتیک
- ☐ آزمایش مدفوع بر اساس توصیه‌ی دامپزشک
- ☐ بازبینی رژیم و روند وزن

بهداشت و سالمونلا

خزندگان می‌توانند بدون علامت ناقل سالمونلا باشند. پس از لمس حیوان یا وسایلش دست‌ها را کامل بشویید، ظرف‌ها را جدا از ظرف‌های آشپزخانه بشویید و کودکان خردسال، سالمندان، زنان باردار و افراد با ایمنی ضعیف تماس مستقیم نداشته باشند.

۶. رفتار و دست‌آموزی

رفتار	معنای احتمالی
رنگ تیره صبحگاهی	معمولاً طبیعی است؛ پوست تیره گرما را بهتر جذب می‌کند و با گرم‌شدن روشن‌تر می‌شود
سفیدک خشک اطراف بینی	معمولاً دفع طبیعی نمک از غدد بینی است، نه عفونت؛ ترشح خیس یا حباب‌دار را جدی بگیرید
دهان باز زیر لامپ	اگر کوتاه‌مدت و بدون ترشح باشد، معمولاً برای تنظیم دماست
سرتکان‌دادن	رفتار طبیعی ارتباطی و قلمرویی، به‌ویژه در حضور هم‌گونه یا هنگام تحریک
ضربه‌زدن با دم	دفاع در برابر ترس؛ حیوان را رها کنید تا آرام شود و دفعه‌ی بعد آهسته‌تر پیش بروید

- **از غذا شروع کنید:** در دو هفته‌ی اول فقط به حضور شما عادت کند. سپس سبزی را با انبرک نرم یا دست تمیز نزدیکش بگیرید.
- **از پهلو نزدیک شوید:** دست از بالا برای او به معنای حمله‌ی شکارچی است. از پهلو بیایید، زیر سینه و کمر را بگیرید و دم را آزاد و حمایت‌شده نگه دارید.
- **جلسات کوتاه:** ۵ تا ۱۵ دقیقه و زمانی که گرم و فعال است. او را از حفره بیرون نکشید و هرگز از دم نگیرید.
- **انتظار واقع‌بینانه:** ذاتاً محتاط است. بعضی افراد با صبر آرام می‌شوند، ولی ممکن است هرگز «کاملاً دستی» نشوند و این شکست شما نیست.
- **نگهداری مشترک:** نرها با هم درگیر می‌شوند و حتی ماده‌ها یا جفت‌ها ممکن است یکدیگر را از گرما و غذا دور کنند. اگر تجربه ندارید، انفرادی نگه دارید.
- **کاهش فعالیت زمستانی:** بعضی افراد در فصل سرد کم‌تحرک می‌شوند. برومیشن را فقط در حیوان سالم، باوزن طبیعی و با راهنمایی دامپزشک برنامه‌ریزی کنید.

۷. مشکلات شایع سلامت و نشانه‌های هشدار

مشکل	نشانه‌ها	علت‌های رایج نگهداری
کم‌اشتهایی و هضم ضعیف	نخوردن، سبزی هضم‌نشده در مدفوع، لاغری	گرمای ناکافی، نور ضعیف، تنش
بیماری متابولیک استخوان	فک نرم، لرزش، خمیدگی اندام، ضعف راه‌رفتن	UVB ناکافی یا لامپ کهنه، کمبود کلسیم
کم‌آبی و مشکلات کلیه	چشم فرورفته، پوست چروک‌مانده، بی‌حالی، اورات غیرطبیعی، تورم مفاصل	سبزی کم‌آب، پروتئین زیاد، سن و بیماری زمینه‌ای
عفونت تنفسی	تنفس دهان‌باز مداوم، صدا، ترشح خیس بینی یا دهان	رطوبت بالا، سرما، تهویه‌ی ضعیف
انگل‌های داخلی	لاغری، مدفوع بدبو یا شل، کم‌اشتهایی	به‌ویژه در حیوان صیدشده از طبیعت و محیط آلوده
انسداد گوارشی	نداشتن مدفوع، زورزدن، نفخ، بی‌اشتهایی	گرمای کم، کم‌آبی، بلع شن یا اجسام خارجی
پوست‌اندازی ناقص	پوست باقی‌مانده روی انگشتان و دم	کم‌آبی، نبود سطح زبر؛ کمبود رطوبت در حفره
سوختگی و زخم	تغییر رنگ پوست، تاول، زخم روی شکم یا پشت	تماس با لامپ، سطح بیش‌ازحد داغ، کنترل‌نشدن گرما
احتباس تخم در ماده	بی‌قراری، حفاری بی‌وقفه، نخوردن، ضعف یا زورزدن	نبود بستر مناسب تخم‌گذاری، ضعف بدنی، کلسیم پایین

یک نشانه‌ی ارزشمند، **ته دم** است: اگر به‌تدریج باریک شد یا استخوان‌های لگن پیدا شدند، حیوان در حال از دست دادن ذخیره است، حتی اگر هنوز فعال به نظر برسد. وزن‌کشی هفتگی این تغییر را زودتر از چشم نشان می‌دهد.

۸. چه زمانی فوراً به دامپزشک اگزوتیک مراجعه کنیم؟

بدون تأخیر مراجعه کنید اگر...

- تنفس دهان‌باز مداوم، صدادار یا همراه با ترشح و حباب دارد.
- حیوان بی‌حال و ضعیف است، نمی‌تواند راه برود، لرزش یا پرش عضلانی دارد.
- فک نرم یا تغییرشکل‌یافته، یا اندام خمیده و متورم دیده می‌شود.
- چیزی از مخرج بیرون زده، خون در مدفوع هست یا ناحیه‌ای از بدن سوخته است.
- ماده با شکم بزرگ، زور می‌زند یا بی‌قرار و ضعیف است.
- وزن سریع کم شده، چشم‌ها فرورفته‌اند یا با وجود دمای درست، چند روز تا یکی دو هفته (بسته به وضعیت حیوان) غذا نمی‌خورد و لاغر می‌شود.
- حیوان سقوط کرده، زیر سنگ مانده یا زخم عمیق دارد.

تا رسیدن به دامپزشک: حیوان را در ظرف امن و تهویه‌دار نگه دارید و در مسیر از سرما و گرمای شدید محافظت کنید. به زور غذا یا آب ندهید و داروی خودسرانه استفاده نکنید. عکس یا فیلم از نشانه‌ها، عکس تراریوم، دماها، برند و تاریخ لامپ UVB، رژیم، روند وزن و در صورت امکان نمونه‌ی مدفوع تازه را همراه ببرید. تشخیص و درمان فقط با دامپزشک است.

۹. چک‌لیست خرید و انتخاب حیوان سالم

هنگام انتخاب

- ☐ منشأ مشخص؛ ترجیحاً پرورش در اسارت
- ☐ چشم‌های شفاف، باز و هوشیار
- ☐ ته دم و ران پر، بدون برجستگی لگن
- ☐ نداشتن ترشح خیس از بینی یا دهان
- ☐ مخرج تمیز، بدون چسبندگی مدفوع یا تورم
- ☐ راه‌رفتن قوی، بدون خمیدگی یا لرزش
- ☐ نداشتن زخم و کنه؛ توجه به انگشتان و نوک دم
- ☐ دیدن غذا خوردن و پرسیدن رژیم قبلی

پیش از آمدن به خانه

- ☐ محفظه‌ی کامل و گرم‌شده برای چند روز
- ☐ لامپ آفتاب‌گیری، UVB، ترموستات یا دیمر
- ☐ دماسنج لیزری و دماسنج دیجیتال و رطوبت‌سنج
- ☐ بستر عمیق، سنگ‌های محکم، پناهگاه‌ها
- ☐ سبزی شسته و پودر کلسیم بدون D3
- ☐ ترازوی آشپزخانه و دفترچه‌ی ثبت وزن
- ☐ شناسایی دامپزشک اگزوتیک و معاینه‌ی اولیه
- ☐ فضای قرنطینه‌ی جدا از خزندگان دیگر

۱۰. پرسش‌های متداول

آیا یوروماستیکس واقعاً به آب نیاز ندارد؟

نیاز به آب دارد، اما بیشتر آن را از غذای تازه می‌گیرد. رژیم همیشه خشک، خطر کم‌آبی را بالا می‌برد. ظرف آب همیشگی زیر گرما هم ممکن است رطوبت را زیاد کند؛ راه‌حل، سبزی مرطوب و دادن کنترل‌شده‌ی آب است.

دادن حشره ایرادی دارد؟

نیازی به آن ندارد. بهتر است به حشره و هیچ پروتئین حیوانی عادت داده نشود؛ رژیم پرپروتئین طولانی‌مدت می‌تواند به کلیه‌ها فشار بیاورد.

شن برای او خطرناک نیست؟

شن نرم تنها یا شن بسیار ریز، به‌ویژه همراه با گرمای کم و کم‌آبی، می‌تواند خطر انسداد را زیاد کند. مخلوط فشرده‌ی شن و خاک رس، غذای داده‌شده در ظرف و گرمای درست این خطر را کم می‌کند.

چرا چند روز از حفره بیرون نمی‌آید؟

ممکن است در حال پوست‌اندازی، تطابق با محیط جدید یا کاهش فعالیت فصلی باشد. دما و نور را بررسی کنید و وزن را ثبت کنید. اگر کاهش وزن یا نشانه‌ی دیگری داشت، به دامپزشک مراجعه کنید.

چطور نر و ماده را تشخیص دهیم؟

نرها معمولاً منافذ رانی برجسته‌تر و سر بزرگ‌تری دارند، اما در جوان‌ها تشخیص مطمئن نیست و تفاوت بسته به گونه متغیر است. برای تشخیص دقیق‌تر از دامپزشک کمک بگیرید. ماده می‌تواند بدون نر هم تخم بگذارد.

۱۱. هشدار پایانی

این راهنما برای آموزش صاحبان خزنده تهیه شده و **جایگزین معاینه‌ی دامپزشک نیست**. عددها محدوده‌های مرجع‌اند و ممکن است بسته به گونه، سن و وضعیت حیوان متفاوت باشند. هیچ دارو یا دوزی در این برگه ذکر نشده است؛ در صورت بروز هر نشانه‌ی بیماری، با دامپزشک اگزوتیک مشورت کنید.

برای مطالعه‌ی بیشتر در سایت: نگهداری یوروماستیکس، راه‌اندازی تراریوم، نور UVB، ترموستات و دماسنج، بیماری متابولیک استخوان، برومیشن ایمن، برنامه‌ی قطعی برق، علائم بیماری، قرنطینه، جعبه‌ی کمک‌های اولیه و پیدا کردن دامپزشک اگزوتیک خوب.